

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1914.

Andra kammaren.

Nr 27.

Tisdagen den 30 juni.

Kl. 3,30 e. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 23 innevarande juni.

§ 2.

Herr statsrådet *von Sydow* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 160, med förslag till lagar om ändrad lydelse av §§ 3, 10, 57 och 58 i förordningen om kommunalstyrelse i stad den 21 mars 1862 och om ändrad lydelse av § 2 mom. 1, § 8 mom. 1 samt §§ 40 och 41 i förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm den 23 maj 1862 och till lag om ändrad lydelse av § 2 mom. 6, §§ 16 och 52 samt § 58 mom. 2 i förordningen om landsting den 21 mars 1862 ävensom införande i § 2 i sistnämnda förordning av tillagda mom. 7, 8 och 9;

nr 158, angående anslag till främjande av nykterhet och motarbetande av dryckenskapens följder;

nr 154, angående ökat anslag för befrämjande och organiserande av den offentliga arbetsförmedlingen i riket;

nr 157, angående överlåtelse å statens järnvägar av viss del av det för fjärde arméfördelningen avsedda övningsfältet vid Järva m. m.;

nr 159, angående upprättande av reservstater vid armén;

nr 163, angående ändring i gällande grunder för pensionering av arméns befäl och underbefäl med vederlikar samt angående tiden för avgång ur tjänst; och

nr 162, angående vissa åtgärder för rekrytering och civilianställning av fast anställt manskap vid armén och marinen.

Ifrågavarande propositioner bordlades på begäran.

§ 3.

Föredrogs för remiss till utskott Kungl. Maj:ts på kammarens bord liggande proposition, nr 153, angående riksdagens samtycke till antagande av ett utav svenska pansarbåtsföreningen gjort erbju-

Remiss av propositionerna nr 153 och 156.

Andra kammarens protokoll vid senare riksdagen 1914. Nr 27. 1

Remiss av
propositionerna
nr 153 och 156.
(Forts.)

dande av medel såsom bidrag till anskaffning av pansarbåtar; och yttrade därvid:

Herr Edén: Herr talman, mina herrar! Riksdagsbrådskan tillåter ju icke något djupare studium av de kungliga propositioner, som nu föreläggas för att efter endast en eller annan dag remitteras. Men jag har icke kunnat underlåta att till remissen av den proposition, som nu är föredragen, och med herr talmannens benägna tillstånd på samma gång också till remissen av den därefter följande propositionen foga ett par anmärkningar. Det förefaller mig nämligen, att ett par sidor i dessa propositioner äro av den art, att de måste påkalla riksdagens synnerliga uppmärksamhet.

Vad den första propositionen angår, innehåller den, såsom kamraren finner, Kungl. Maj:ts tillstyrkande att mottaga det anbud, som Svenska pansarbåtsföreningen har ställt, att överlämna till statsmakterna överskottsmedlen ifrån pansarbåtsinsamlingen. Angående denna sak i sin allmänhet och i sin princip kan efter mitt förmenande ingenting annat vara att säga, än att pansarbåtsföreningen med sitt anbud om en summa av omkring tre miljoner ytterligare underlätta åstadkommandet av pansarbåtar och sålunda gör sig förtjänt av all tacksamhet. Men det kan dock icke undgå att frappa, att detta anbud, som nu är givet, är iklätt en form, som synes vara — jag nödgas använda det ordet — speciellt utfunderad för att intill det yttersta binda statsmakternas handlingsfrihet vid behandlingen av pansarbåtsfrågan. Hur har nämligen anbudet avfattats? Jo, så att pansarbåtsföreningen uppdelar de tillgängliga överskottsmedlen så att säga i tre portioner; den första portionen på en och en halv miljon, den andra på en miljon och den tredje efter beräkningarna på en halv miljon kronor, och så föreskriver pansarbåtsföreningen såsom villkor för att statsmakterna skola komma i åtnjutande av dessa portioner, att för den första måste byggas en båt av huvudsakligen Sverige-typ, som skulle sättas på stapeln före ingången av år 1915, för den andra en liknande båt, som skulle sättas på stapeln innan ingången av år 1916, och för den tredje en Sverige-båt, som skulle sättas på stapeln före början av året 1917. Det vill säga, pansarbåtsföreningen har icke blott, vilket med hänsyn till uppropet vid des insamling kunde vara förklarligt, till sin gåva knutit villkoret, att den skall användas till fartyg av huvudsakligen samma typ som det förut beslutade, Sverige, utan pansarbåtsföreningen har därjämte också likasom föreskrivit Kungl. Maj:ts och riksdagen hela taktin i pansarbåtsbyggandet och gjort till oeftergivligt villkor för åtnjutande av beloppet, att icke mindre än tre fartyg skola under loppet av tre år med början detta år sättas å stapeln.

Det tillkommer icke mig att här fälla något omdöme om pansarbåtsföreningens anbud i och för sig. Men jag kan icke undertrycka den reflexionen, att det förefaller mig, som skulle det ha varit lyckligare för det sätt, varpå frågan om den i och för sig storartade gåvans mottagande kan komma att behandlas, om den icke hade varit förenad med sådana villkor. Och vad jag framför allt vill

*Remiss av
propositionerna nr 153
och 156.
(Forts.)*

ha framhållet är, att det synes mig, som om Kungl. Maj:t för sin del, när Kungl. Maj:t tog denna sak under behandling, hade haft någon anledning att reflektera över ett så angeläget önskemål och en så angelägen princip, som att statsmakternas handlingsfrihet får lov att behållas något så när obeskuren, även när det gäller förhållandet till en sådan mäktig sammanslutning och en så stor gåva som den här ifrågavarande. Det kan ej undgå att väcka förvåning, att såvitt man kan finna, den föredragande departementschefen icke har haft någon tanke alls på denna sak. Ja, jag skulle till och med ha velat våga en fråga — om nämligen herr chefen för sjöförvarsdepartementet hade varit närvarande vid remissen av denna sin egen viktiga proposition — huruvida det verkligen är så, att *han* har på något sätt deltagit i utformningen av dessa villkor från pansarbåtsföreningen. Och om den frågan blivit besvarad med ja, så skulle jag ha velat fortsätta med en annan fråga: om herr statsrådet och chefen för sjöförvarsdepartementet dock icke känt sig hava såsom Konungens rådgivare någon anledning att hävda vad jag nyss kallade statsmakternas handlingsfrihet i denna sak, åtminstone vad angår takten, hastigheten i pansarbåtsbyggandet.

Vad som kan komma ut av pansarbåtsföreningens anbud, tillkommer icke mig att nu yttra mig om. Den saken skall jag i dag lämna fullkomligt öppen. Men det synes mig, att utan en gensaga, vid remissen bör icke denna fråga få förlöpa i riksdagen, en gensaga, som helt enkelt går ut därpå, att hur stort anbudet också må vara och hur stor tacksamheten också må vara mot insamlingen i och för sig, så bör det vara angeläget både för Kungl. Maj:t och riksdagen att själva behålla den bestämmande rätten över, hur man bör ordna pansarbåtsbyggandet, icke blott ifråga om typerna utan också i fråga om hastigheten för anskaffningen.

Jag skulle också vilja beröra Kungl. Maj:ts proposition nr 156 om engångskostnaderna för sjöförsvarets ordnande, och såsom jag nyss sagt, sker detta med herr talmannens medgivande. Det är kammaren väl bekant, att vi ha fått vänta på denna proposition synnerligen länge. Man hade då också antagit, att när den kom, den skulle innehålla åtskilligt, som kunde förklara denna långa väntan, en väntan, som ingalunda kan vara till fördel för sommarriksdagens hopade arbete och i synnerhet för det särskilda utskottet, vilket ju så snart som möjligt behöver kunna överblicka ställningen inom försvarsproblemen i deras helhet. Såvitt jag kan finna, är emellertid förhållandet med propositionen i fråga alldeles tvärtom: jag har icke lyckats att i denna proposition finna något egentligen nytt. Det återstår bara att uttrycka en synnerligen stor förvåning över, att den under sådana förhållanden har behöft dröja så länge, som den verkligen har dröjt.

Men därtill kommer, att när den nu lägges fram, den innehåller i åtskilliga punkter sådana luckor, som man väl ändock icke hade väntat, när det gäller en plan för sjöförsvarets ordnande, och när det gäller så stora belopp, som det här är fråga om. Punkt efter

Remiss av
proposition-
erna nr 153
och 156.
(Forts.)

punkt i denna proposition befinnes det, att herr sjöministern icke har iullbordat de utredningar, som föranleda hans anslagsäskanden till riksdagen. Punkt efter punkt begär han vissa summor utan att kunna hänvisa till, att de summorna äro grundade just på de utredningar, som skola föranleda dem, och punkt efter punkt måste man alltså finna, att dessa betydande anslagsäskanden, såvitt jag kan förstå, sväva betänkligt i luften. Det gäller exempelvis om en sådan sak som moderniseringen av de gamla pansarbåtarna. Herr sjöministern har här icke kunnat slutföra den utredning, som dock egentligen redan *var* slutförd redan i december, men som han tagit upp på nytt för att ändra den ursprungliga planen. Han har icke kunnat bestämt angiva förändringarna, vare sig på första gruppen av dessa pansarbåtar eller på den andra, och han nödgas därför taga en rund summa, som beräknas vara behöflig för de ifrågasatta förändringarna. Det är alldeles samma förhållande med hans äskande om ombyggnad av depåfartygen för undervattensbåtarna. Ej heller den utredningen är ännu avslutad, och herr sjöministern yttrar, att den ej heller kan slutföras inom sådan tid, att skäl föreligga att dröja med propositionen. Detsamma gäller angående frågan om bärgningsfartyg för undervattensbåtar; detsamma gäller angående platsen och därmed kostnaderna för flottans nya docka vid Stockholms station. Och när man slutligen kommer till frågan om anslagen till kustartilleriet, så befinnes det, att herr sjöministern i fråga om befästningarna på Gottland har vidtagit en åtgärd av så egendomlig natur, att det är anledning att alldeles speciellt uppmärksamma densamma. Han har begärt 225,000 kronor. Man frågar till vad? Jo, det skulle vara till förbättring av Färösunds kustposition, *för den händelse* sådana förbättringar skulle komma att äskas och av riksdagen beslutas. Men herr sjöministern har ännu ej bestämt sig för, om det skall bli några sådana förbättringar eller icke. Denna fråga, en detaljfråga i den väldiga frågan om kustfästningarna och andra befästningsanstalter, är besynnerligt nog fortfarande så svår, att den måste hållas svävande. Då tillgriper sjöministern den utvägen, att han hemställer, att dessa 225,000 kronor skola beräknas och användas på sätt framdeles kan bestämmas *antingen* för ifrågavarande kustposition vid Färösund *eller* för »andra försvarsanstalter på Gottland». Man må väl spörja sig: vad är det som gör, att sjöministern kan säga, att om det nu icke blir ytterligare befästningar vid Färösund, de »andra försvarsanstalterna» på Gottland skola kosta just de 225,000 kronor, som han tänkt sig till Färösund? Och vad är det som gör, att man icke inom sjöförsvarsdepartementet har kunnat komma tillrätta med denna till synes ganska enkla sak, när lantförsvarsdepartementet för flera veckor sedan lyckats att för sin del få klar frågan om befästningarna vid Tingstäde, vilka befästningar mig veterligen *icke* blivit utredda i försvarsberedningarna så, som denna fråga om Färösund?

Jag har icke kunnat underlåta att påpeka dessa sidor i den kungl. propositionen. Jag nödgas säga, att de på mig ha ytterligare förstärkt intrycket därav, att den ytterst omfattande frågan om

sjöförsvarets ordnande i sin helhet knappast har blivit förelagd riksdagen i det skick, som man hade rätt att vänta och att alldeles speciellt de nu nämnda punkterna i anslagsäskandena för engångsutgifter icke skulle hava bort få komma fram till riksdagen i det skick de nu ha framlämnats. Man hade haft rätt att vänta, att med det dröjsmål denna proposition varit föremål för, den skulle ha sett väsentligt annorlunda ut och givit riksdagen och utskottet en väsentligt bättre och tillfredsställande ledning, när den äntligen kom fram.

Remiss av propositionerna nr 153 och 156.
(Forts.)

Sedan, på framställning av herr talmannen, Kungl. Maj:ts likaledes å bordet vilande proposition nr 156, angående vissa engångskostnader för sjöförsvarets ordnande, nu jämväl föredragits, anförde:

Herr Thorsson. Herr talman! Här föreligger nu en proposition, i vilken Kungl. Maj:t vill söka erhålla riksdagens godkännande av ett förslag att av pansarbåtsföreningen mottaga ett visst penningbelopp i syfte att man därmed så att säga skulle fortsätta den byggnadsplan, vilken låg före vid 1911 års riksdag.

Det förefaller mig, att det vid remissen av denna proposition även från vårt håll bör sägas några ord med anledning av den föreliggande propositionen. Det kan väl icke förnekas, att den liksom är avsedd att göra den tilltänkta byggnadsplanen mera smaklig genom att man från pansarbåtsföreningen skulle få dessa belopp för att därigenom lättare få igenom det byggnadsprogram, vilket visserligen med hänsyn till denna första division båtar icke skulle bli så kostbart som det skulle bli, om riksdagen skulle ålägga statsverket att utbetala det hela. Men det föreliggande programmet innebär ju i sig så avsevärda utökningar av de årliga kostnaderna å femte huvudtiteln, att jag för min del tror, att det vore klokt, om riksdagen och särskilt denna kammare betänkte sig mer än en gång, innan den toge mot den nu erbjudna gåvan *under de villkor*, som äro fogade vid densamma. Det börjar att gå bra långt, när man genom penningpungens inflytande så här gång efter annan vill försöka att vägleda riksdagen i de beslut, som äro ägnade att tjäna landets angelägenheter och landets intressen. Det kan bli farligt, om riksdagen slår in på en sådan princip, att första bästa person, som fått litet väl mycket av detta livets goda, skulle, med framgång, kunna anse sig kunna komma med skänker och säga till riksdagen: det här skall jag giva Er, om Ni bara vill göra, som jag vill. Här stå vi inför en byggnadsplan, som — jag betonar det ännu en gång — säkerligen kommer att pålägga det skattdragande folket en årlig ökning i dess skatteböroda, och därför kan man ifrågasätta, om denna proposition egentligen innebär någon lindring i statsverkets utgifter för sjöförvarsändamål; snarare kan man ifrågasätta, om den icke grundlägger en ökning i de årliga utgifterna.

Jag skulle därför djupt beklaga, om särskilt denna kammare skulle låna sitt öra åt de toner, som framtråda i denna proposition, om man så att säga utan hänsyn till vad som är för landet gagneligt och vad som är förenligt med våra ekonomiska resurser skulle genom

Remiss av
propositionerna nr 153
och 156.
(Forts.)

mottagande av denna gåva grundlägga en flottbyggnadspolitik, som ingått som ett led i högerns försvarspolitik.

Jag ber därför, herr talman, att för min del, så långt min röst kan nå, få uttala ett varnande ord mot att beträda den flottbyggnadspolitik, som skulle inledas genom ett bifall till den nu föreliggande propositionen.

Herr Herlitz: Herr talman! Några dagar efter det pansarbåtsföreningens senaste anbud blivit bekant och omtalat i tidningarna, förekommo åtskilliga angrepp mot föreningen. Det sadés, att den drev en påtryckningstrafik, att vi ville genomdriva vår vilja, att man ville direkt diktera riksdagens beslut o. s. v. Nu har först en talare i mycket hovsamma ordalag och sedan en annan i något strängare riktat sig mot pansarbåtsföreningen. När jag hör detta, kan jag icke låta bli att draga mig till minnes en notis, som jag för några veckor sedan fann i en tidning under överskriften »Donatorerna fingo prygel». Notisen handlade om något, som hänt för någon tid sedan i Galizien. När man ser, att de, som i bästa avsikt samlat penningar att lämnas åt staten i ett ögonblick, då den icke själv kunde använda penningar för detta ändamål, när man ser, att dessa behandlas på detta sätt, då synes mig däri ligga något av galiziska vanor. Emellertid tror jag icke, att pansarbåtsföreningen kommer att taga detta angrepp så synnerligen tungt. Samma röster, som höras nu, samma röster hördes även 1912: även då blevo vi häftigt angripna. Man sade, att vi ville ingripa i partistriderna, ja, jag tror, att man t. o. m. ansåg, att vi ville avsätta regeringen eller i alla fall att vi ville utöva en otillbörlig inverkan på landets angelägenheter. Men det talet lugnade sig så småningom och den dag, vi överlämnade vår gåva, förklarade dåvarande statsministern, att han ville uttala regeringens erkännande till oss »för det uppriktiga och eftertryckliga sätt varpå föreningens styrelse sökt hålla saken fri från de partipolitiska inflytelser, som från vissa håll velat göra sig gällande». Även nu skola vi försöka taga saken lugnt, och jag vill vördsamt anhålla, att riksdagens andra kammare ville välvilligt åhöra vad jag nu har att anföra till vårt försvar.

Jag ber då att få framhålla, att pansarbåtsföreningen har icke någon absolut frihet att använda sitt överskott huru föreningen vill. När föreningen grundades, visade vi en brist på förtänksamhet, i det att vi icke förutsågo, att vårt företag skulle lyckas så över förväntan väl. Vi kunna klandra oss själva för att vi icke förutsågo detta, men vi få trösta oss med att om vi räknat fel, så ha andra räknat mera fel än vi, och denna felräkning har ibland varit av beskaffenhet att icke blott vara en felräkning utan en missräkning, ja, en ganska bitter missräkning. Som sagt, pansarbåtsföreningen har icke frihet att behandla sitt överskott huru som helst. Vi måste rätta oss efter våra stadgar, och i dessa bestämmes, att pansarbåtsföreningen har att verka för en snar och kraftig förstärkning av Sveriges pansarflotta. Det är klart, att vi måste an-

vända överskottet till pansarbåtsflottans förstärkande, till dess snara och kraftiga förstärkande. Men det är vidare en inskränkning, som icke står uttryckligen utsagd i stadgarna, men som ligger i sakens natur. Pansarbåtsföreningen och dess hundratusentals medlemmar ha sannerligen icke inskridit för att lätta bördorna för de övriga skattedragarne. Pansarbåtsföreningen inskred vid ett tillfälle, då staten icke ansåg sig kunna, då staten icke kunde använda egna penningar för byggande av en pansarflotta. Jag säger, att staten icke kunde detta, jag undersöker i detta sammanhang alls icke anledningen till denna statens oförmåga, jag tar det blott som ett faktum — och så har pansarbåtsföreningen hela tiden gjort — att statsmakterna icke ansågo sig kunna inskrida. Det var då pansarbåtsföreningen beslöt att inskrida i stället och erbjöd sin hjälp, vilken sedan till första och större delen blivit mottagen.

Remiss av
propositionerna nr 153
och 156.
(Forts.)

Men samma syn som från början lagts på frågan, måste fortfarande bibehållas. Vi kunna icke lämna till staten det större eller mindre överskott, som kommer att uppstå för oss, på sådant sätt, att det helt enkelt blir ett bidrag till statens allmänna utgifter. Vi måste se till att detta bidrag blir — jag kan icke uttrycka det bättre — något extra, antingen så, att vi åstadkomma ett *snabbare* byggande av pansarfartyg än som utan föreningens inskridande varit möjligt, eller så, att vi söka åstadkomma någonting *bättre* än vad staten eljest skulle anse sig ha råd till. Jag vill taga ett exempel. Om jag tänker mig att riksdagen beslutar byggandet av pansarfartyg och regeringen inforrdar anbud, så inkomma två anbud, av vilka det ena är betydligt högre än det andra, men erbjuder ett års kortare leveranstid. Då skulle det vara i fullständig överensstämmelse med pansarbåtsföreningens uppgift att betala prisskillnaden för att få fartyget färdigbyggt tidigare. Eller ett annat exempel. Om statsmakterna, konung och riksdag, säga: Vi skulle gärna vilja bygga ett fartyg av den typen, men det blir för dyrt för oss, det överensstämmer icke med vad vårt folk har råd att betala, då skulle det också vara i full överensstämmelse med pansarbåtsföreningens uppgift att säga: Föreningen betalar skillnaden.

Genom det nu gjorda anbudet anse vi oss ha tillgodosett båda synpunkterna. Vi gå ut ifrån att statsmakterna vid sin prövning av vårt anbud anse att den pansarbåtstyp, som blivit tillämpad för »Sverige», verkligen är bättre än den typ, som staten eljest skulle bygga. Kommer riksdagen vid sin prövning av frågan att finna, att pansarbåten Sverige icke är en för landet lämplig typ, så kommer riksdagen naturligtvis att avslå Kungl. Maj:ts proposition och vägra att mottaga våra pengar. Men om däremot riksdagen, som vi ha föreställt oss — den förutsättningen ha vi utgått ifrån — finner, att pansarbåtstypen Sverige visserligen är en för våra förhållanden lämplig typ, men allt för dyr att bekostas med statsmedel, då ha vi tänkt oss, att riksdagen skulle säga: Ja, statens medel skulle vi icke vilja anslå till att bekosta skillnaden mellan vad typen x och typen y kostar.

Remiss av
propositionerna nr 153
och 156.
(Forts.)

men, när vi bliva erbjudna skillnaden eller en så väsentlig del av skillnaden, då kan det ju vara skäl att reflektera på anbudet. Så har saken ställt sig för oss. Vi ha genom vårt anbud ansett oss främja båda synpunkterna; vi ha föreställt oss, att vi på detta sätt skulle få en bättre typ och vi ha gjort vad vi kunnat för att påskynda byggandet.

Det har sagts här, att vi ha gjort oss skyldiga till att ha velat på ett utpekulerat sätt till det yttersta binda statsmakternas handlingsfrihet och föreskriva Kungl. Maj:t och riksdagen villkor. — Jag har aldrig förut hört att det skulle vara otillbörligt, om en person eller en institution vill skänka en gåva till staten eller en kommun, att han därvid tillkännager för vilket ändamål gåvan lämnas. Icke ha vi bundit vare sig Kungl. Maj:ts eller riksdagens beslutanderätt, vi ha endast sagt, att om staten vill göra på det ena eller andra sättet, så stå våra penningar till dess förfogande, varom icke få vi se oss om, huruvida vi kunna finna någon annan utväg.

Man kan säga, och det har sagts, att det är olämpligt av oss att vi yttrat oss om typen. Det har sagts i vårt erbjudande, att de pansarbåtar, som byggas, icke finge vara underlägsna »Sverige» i fråga om grövre bestyckning och fart. Jag kan erkänna, att det var en onödig ärlighet att säga ut detta, ty vi kunde ju nöjt oss med att säga, att byggandet skulle påbörjas i år, då ju saken därigenom varit avgjord. Den som studerat Kungl. Maj:ts proposition angående sjöförsvaret, vet nämligen att nya pansarbåtar av annan typ än »Sveriges» kunna icke påbörjas under detta år. Det torde väl vara tillåtet för oss att söka se till att den gåva, som pansarbåtsföreningen redan lämnat och som av staten mottagits, kommer till så stor nytta som möjligt.

Det sades år 1912 av dem, som opponerade sig mot pansarbåtsinsamlingen, att om det byggdes en pansarbåt »Sverige», skulle den framtvinga andra av samma slag. Därpå svarades från vår sida, att så icke var förhållandet. Denna pansarbåt kunde göra nytta i sällskap med svagare båtar. Det svarades då och det var sant då och det är fortfarande sant. Pansarbåten »Sverige» kan mycket väl arbeta tillsammans med svagare och långsammare gående båtar. Men det är uppenbart, att dess större artilleristyrka och större fart komma att göra sig gällande på ett helt annat sätt och vara landets försvar till vida större nytta, om den får andra båtar med samma fart och samma artilleristyrka till sällskap. Det förefaller mig märkligt, om pansarbåtsföreningen, som har givit en pansarbåt, icke skulle ha rätt att uttala sina önskemål även i fråga om de båtar, som ytterligare skola byggas.

Jag ber att få fästa kammarens synnerliga uppmärksamhet på en sak, och det är att riksdagen genom att besluta byggandet av en båt och genom att sedermera icke fullfölja pansarbåtsbygget i samma marschtakt — som det sades nyss — icke ådrager staten förlust av hela den erbjudna summan. Det är nämligen så ställt, att riksdagen när som helst utan att riskera någon del av de pengar, som redan äro mottagna, kan avbryta fortsättningen på byggandet.

Jag vill härmed hava uttalat den förhoppningen, att andra kammaren, när den en gång går att pröva den fråga, som nu förelagts kammaren i Kungl. Maj:ts proposition, ville behjerta, att vi här genom vårt erbjudande icke på något sätt kringskurit riksdagens fria prövningsrätt, utan endast uppställt de villkor, under vilka vi kunnat erbjuda riksdagen de pengar, som riksdagen icke har någon som helst skyldighet eller något som helst tvång att mottaga.

Här har klandrats, att vi uppställt villkor för staten i fråga om mottagandet av dessa pengar. Men har det då icke hänt förut, att svenska medborgare i lika stort antal som pansarbåtsföreningens medlemmar vänt sig till statsmakterna med frambärande av sina önskingar i allmänna angelägenheter? Det har förut petitionerats i rösträtts- och nykterhetsfrågorna, och vad är nu detta annat än en vördsam petition i pansarbåtsfrågan, en petition, däri det hemställes, att riksdagen vill göra vad riksdagen kan, för att påskynda en sak, som vi anse vara av vikt för vårt land. Detta är icke annat än en vördsam petition, fast visserligen en petition, där petitionärerna ha betygat sin allvarliga mening medelst ett icke så oväsentligt penningbelopp.

Herr Edén: Med anledning av det senaste anförandet skall jag till en början endast anmärka, att det förefaller mig vara en något stark hyperbol, åtminstone vad mitt anförande beträffar, när den ärade talaren på Stockholmsbanken kunde tillämpa bilden att »donatorerna fingo prygel». Nog har jag sett ett och annat i pressen om känslighet gentemot äga både i skolan och annorstädes under den sista tiden, men att ett anförande av den art jag nu höll, skulle kunna kallas för att giva donatorerna prygel, det förefaller mig ändå att vara en väl långt driven ömsinnet om donatorerna och överskrider varje omtanke om folkskolepojarna, som jag sett framförd i tidningarna.

Jag erkänner alldeles självklart, att pansarbåtsföreningen för sin del ju är fullt fri att uppställa de villkor den behagar, men jag har hävdad, att det på grund av det sammanhang, som finnes mellan denna framställning och Kungl. Maj:ts proposition, icke kan undgås, att framställningen kommer att få karaktären av ett försök att på förhand binda riksdagens handlingsfrihet, som jag uttryckte det, icke bara i fråga om typen — jag nämnde uttryckligen, att jag väl kunde förstå, att pansarbåtsföreningen i det fallet hade sina önskemål — men väl i fråga om hastigheten, om takten för hela pansarbåtsbygget. Herr Herlitz har nu lagt stor vikt på att detta bygge måste påskyndas. Jag vet, att så är fallet. Men jag vet också, att man har en väsentligt olika uppfattning om *hur mycket* det behöver påskyndas. Och jag vill påpeka, att det förefaller mig ändå, som om det skulle vara möjligt att påskynda pansarbåtsbygget även utan att uppställa den uttryckliga fordran att en pansarbåt måste stapelsättas 1914, en 1915 och en 1916, om de

*Remiss av
propositionerna nr 153
och 156.
(Forts.)*

Remiss av
propositio-
nerna nr 153
och 156.
(Forts.)

respektive portionerna av den stora gåvan skola få komma till nytta.

I det sammanhanget tillåter jag mig erinra om att 1907 års stora försvarskommitté, när den på sin tid framlade en plan för flottans utveckling — och den gynnade flottan i en utsträckning, som framkallade starka gensagor från arméns målsmän — icke tänkte sig för perioden intill 1919 byggandet av mer än tre pansarfartyg. Nu är redan »Sverige» under byggnad, och med det antal fartyg, som pansarbåtsföreningen förutsätter att man måste bygga för att komma i åtnjutande av hela gåvan, skulle det bli icke tre utan fyra under motsvarande tid. Man må väl ha rättighet att uppställa den frågan, huruvida icke flottans behov av förstärkning av pansarbåtar, ett behov som jag erkänner, och flottans behov av snar dylik förstärkning, vilket jag också upprepade gånger erkänt, skulle anses tillgodosedda utan att det skulle behöva gå i just den takt, som pansarbåtsföreningen uppställt såsom sin fordran.

Herr Herlitz yttrade, att det ju är klart, att riksdagen icke är på något sätt bunden att antaga pansarbåtsföreningens anbud. Detta faller av sig självt. Jag har också velat framhålla, att jag icke med mitt yttrande i den delen på något sätt velat uttala mig om hur det kan komma att ställa sig med hela behandlingen av pansarbåtsbyggnadsproblemet. Men vad som står fast, det är, att givarna genom hela formuleringen av villkoren för gåvans överlämnande i sin mån gjort anspråk på att precis utstaka åren, man kunde nästan säga dagarna, för de nya pansarbåtarnas påbörjande och att, såvitt jag kunnat finna, Kungl. Maj:ts rådgivare i denna sak icke haft någon tanke på att det dock kunde vara skäl att med allt erkännande åt det frikostiga anbudet, något litet hålla statsmakternas fulla självständighet om ryggen.

Herr Herlitz: Jag skall endast be att med anledning av herr Edéns inledningsord få erinra om, ifall han icke hörde det, att jag betraktade hans bannor som hållna i mycket hovsamma ordalag, och om han vill göra sig besvär att läsa igenom mitt anförande skall han finna bekräftelse härpå.

Herr Rydén: Herr talman, mina herrar! Då det har uppstått en debatt vid remissen av denna proposition, vill jag begagna tillfället att säga några ord om en del saker, som stå i sammanhang med densamma.

Det må visserligen vara sant, att herr Herlitz och åtskilliga av dem, som äro de ledande inom pansarbåtsföreningens styrelse, haft alla dessa avsikter, som den ärade talaren här utvecklade, men jag skulle för min del vilja säga, att de i varje fall funnit ett synnerligen olyckligt och jag vågar säga utmanande sätt för att frambära dessa sina goda avsikter här. Ty icke kan väl dock herr Herlitz förvåna sig över, att det väcker blandade

känslor inom olika delar av riksdagen, när man finner, att en korporation av enskilda kommer med villkor av den beskaffenhet, som de, vilka här uppställts av pansarbåtsföreningens styrelse. Herr Herlitz resonerade ungefär så, som om det här vore fråga om en uppgörelse mellan två affärsmän, där den ene lade fram sina villkor och den andre hade att pröva det gjorda anbudet. Herr Herlitz glömmer i detta resonemang, att det vid detta tillfälle är andra statsmakten, som herrarna ha att göra med, att det är riksdagen, vilken representerar svenska folket, som är den ene kontrahenten, medan den andre utgöres av en grupp enskilda personer. Om man nu tänker på de villkor, som uppställas, så innebära de ju, att om man börjar bygga en båt i år, skall man få 1 1/2 miljon kronor, börjar man bygga ytterligare en nästa år, skall man få 1 miljon och börjar man bygga en tredje båt året därpå, skall man få återstoden. Dessa villkor fann herr Herlitz icke alls vara annat än i överensstämmelse med andan i föreningens stadgar, som föreskriva att föreningen skulle söka pådriva byggandet av en pansarbåtsflotta. Ja, herrarna kunde ju ha ställt upp det villkoret, att de återstående miljonerna skulle betalas, om vi började byggandet av tio båtar inom loppet av så och så många år. Det skulle förmodligen icke ha stött herr Herlitz' meningsfränder och hade knappast varit mera, jag vill icke använda ett så hårt ord som oförsynt, men utmanande än vad det är att framföra dessa krav på att man skall påbörja byggandet av en båt om året. Jag har icke handlingarna här, men jag erinrar mig bestämt, att när föreningen gjorde sitt första stora anbud om byggandet av pansarbåten Sverige, det uttalades från föreningens sida, att denna gåva icke skulle innebära några som helst förpliktelser för staten att fortsätta på den inslagna vägen.

Fastän jag intresserar mig för att vårt sjöförsvaret blir väl ordnat, känner jag det personligen så, att jag tycker att denna framställning närmar sig det, som riksdagen bör tillbakavisa för sin egen heders skull, emedan riksdagen är en institution, som icke bör låta enskilda sammanslutningar föreskriva sig villkor i detta fall. Fattigare äro vi icke här i landet, än att vi kunna ordna vårt försvar utan pansarbåtsföreningens pengar, och för min del vill jag säga, att skall sjöförsvaret ordnas med hänsyn till de miljoner, som föreningen kommer och bjuder, så skola många i detta land hellre lägga sin slant och avstå från herrarnes pengar, men ordna landets försvarsväsen såsom det bör ordnas av sakliga skäl och icke med hänsyn till de allmosor, som föreningen kommer med.

Jag vill begagna detta tillfälle till att uttala, att jag anser det nödvändigt att man här från riksdagen får höra en framställning, som visar på de verkliga blottorna i vårt sjöförsvaret och icke på det, som en grupp medborgare ha försökt föra fram såsom det viktigaste och mest trängande i fråga om vårt sjöförsvaret. Min uppfattning är den, att om man skall se

*Remiss av
propositionerna nr 153
och 156.
(Forts.)*

Remiss av
proposition-
erna nr 153
och 156.

(Forts.)

på vad Sveriges sjöförsvär saknar i detta ögonblick och på vad som är behöfligt att skaffa landet med hänsyn till möjligheten för landet att försvara sig, så är det icke i främsta rummet pansarbåtar, ty i detta hänseende är landet bättre utrustat än vad det är på ett annat område, vilket spelar för oss avsevärt större roll, när det gäller försvaret av landets kuster. Jag syftar härvidlag på torpedförsvaret. Såsom jag sökt visa i den motion, jag framburit i riksdagen, är det denna del av sjöförsvaret, som är alldeles åsidosatt av den härskande klick, som fått ledningen och det bestämmande ordet i fråga om det sätt, varpå sjöförsvaret skall ordnas. Det, som saknas för vårt sjöförsvär, som obehörigen blivit undanträngt, det är icke pansarbåtar utan torpedförsvaret. Om jag skulle tänka mig, att den nuvarande regeringen med hjälp av svenska pansarbåtsföreningens pengar lyckades att inom den femårsperiod, som regeringen själv angivit såsom den första i byggnadsperioden, få färdiga fyra pansarbåtar av Sverige-typen och därtill två, säger två, undervattensbåtar och ville med denna flotta försvara landets kuster, ifall det skulle bli allvar av, så vågar jag påstå, att landet är sämre försvarat av en sådan flotta enligt regeringens och pansarbåtsföreningens förslag än det är försvarat med en flotta, sådan som jag under vida lägre kostnader för flottans nybyggnad, tillåtit mig föreslå i min motion, som avser att under denna första femårsperiod landet i stället skall få sex moderna, sjögående undervattensbåtar, fem nya jagare och en pansarbåt av ungefär våra nuvarandes typ.

Om herr Broström eller herr Lindman eller vem det vara må blir amiral på vår nya regerings F-båtsflotta, skola ni aldrig sticka näsan utanför de skärgårdsklädda stränderna, ifall faran kommer. Då bör man väl handla såsom förståndiga människor och i stället ordna landets sjöförsvär så, att man skaffar ett ordentligt torpedförsvär vid sidan av den gamla visst icke dåliga pansarbåtstyp som Sverige har i sin nuvarande flotta; om man ger den de rätta uppgifterna, nämligen att försvara skärgårdarna. Landets försvar blir bättre tillgodosett genom att vid sidan av en pansarbåtsflotta, som kan röra sig inom våra skärgårdar utan att hänga sig fast på dess klippor och stenar och som sålunda har blygsammare dimensioner, hava en torpedflotta, som kan gå ut var som helst på Östersjön och möta fienden.

När herrarna från pansarbåtsföreningen och regeringen här alltid söka axla den kappan, att ni äro försvarsvänner par preference, att ni äro de, som i detta fall företräda de riktiga åsikterna i fråga om sjöförsvarets ordnande, vill jag för min del efter det arbete jag nedlagt för att sätta mig in i detta spörsmål uttala som min bestämda övertygelse, att om man skall tillgodose Sveriges sjöförsvär under de närmaste åren, så bör man lägga pengarna på torpedförsvaret, där man kan åstadkomma något, och icke på en fåfänglig pansarbåtsflotta, som

icke kan lämna någon hjälp, om faran skulle komma. För att det icke skall stå oemotsagt att det är blott på den sidan, där man söker pressa fram de stora pansarbåtarna, som man har omtanke om landets sjöförsvaret, har jag velat begagna tillfället att säga dessa ord.

*Remiss av
propositio-
nerna nr 153
och 156.
(Forts.)*

Herr Hildebrand: Herr talman, mina herrar! Herr Edén talade rätt mycket om ömtålighet och riktade anmärkningar i den vägen mot medlemmarna av pansarbåtsföreningens styrelse. Mig förefaller det verkligen, som om här kommit fram en ömtålighet, som närmar sig att vara sjuklig, men den har kommit fram i de anföranden, som herrar Edén, Thorsson och Rydén hållit. Det är en ömtålighet om riksdagens värdighet, som synes mig vara riksdagen fullkomligt ovärdig.

Vad är det man vill? Man synes vilja att en förening, som samlat ofantliga penningbelopp, skall överlämna dessa utan villkor till staten. Men hur skulle en förening kunna göra detta, när den gentemot sina föreningsmedlemmar, gentemot bidragstecknarna, är bunden att söka främja en viss frågas lösning på ett visst i programmet närmare angivet sätt? Det åligger naturligtvis föreningens ledning att söka på allt sätt bevaka och tillvarata föreningens intressen.

Frågan är naturligtvis djupast, huruvida en person, som vill överlämna ett stort penningbelopp åt staten, äger rätt att uppställa villkor eller icke. Den frågan har praktiskt lösts orimligt många gånger, men det har då icke rört sig om så stora penningbelopp och frågorna ha icke väckt den uppmärksamhet som nu. Man behöver endast gå till alla de olika, ibland mycket besynnerligt skrivna stipendieförfattningarna, författningar, som donatorer ha överlämnat tillika med penninggåvor till statens universitet, och författningar, som universitetets myndigheter, sedan staten mottagit gåvorna, försöka att noggrant följa, ofta med ett oerhört besvär. För en del är sedan erbjudit sig en för ett visst forskningsämne, växtbiologi, varmt nitälskande man att överlämna en större fond till Uppsala universitet mot det att en e. o. professur inrättades vid universitetet i det ämnet.

Var det då någon vid universitetet eller eljest, som ansåg att statens ära och värdighet trädde för nära därigenom att donatorn ville bestämma angående ett ämne vid universitetet? Var det då någon, som kom och ville förklara: donationen skola vi taga emot, men staten bör naturligtvis bestämma ämnet och vill staten ha ett helt annat ämne bör staten ha rätt därtill? Nej, donationen mottogs och staten medverkade så tillvida som professor utnämndes.

Gång efter annan har således staten mottagit gåvor av enskilda, vilka varit förenade med i detalj gående villkor. Och om vi för övrigt se till i vad mån statsmakterna i det nu förevarande fallet äro bundna, så skulle jag för egen del vilja uttala att jag och jag tror många med mig uppfatta situationen så,

Remiss av
propositionerna
nr 153 och 156.
(Forts.)

att riksdagen icke skulle låta leda sig vid valet av pansarbåtstyp av den gåva, som föreningen ställt i utsikt, utan att sakliga skäl skola bliva de avgörande. Bland de sakliga skälen är naturligtvis hänsynen till denna gåva ett, men icke det viktigaste. Det förefaller mig också, att den, som har den uppfattning jag här framlagt, sätter riksdagens självständighet högre än den, som i likhet med herr Rydén tror, att riksdagen av pansarbåtsföreningens gåva ensam skulle förmås att gå med på Sverigetypen. Det förefaller mig, som om herr Rydéns här uttalade mening om riksdagen vore synnerligen förklenlig för denna svenska folkets representation.

Slutligen måste man tänka på att det är lyckligt för staten att få mottaga donationer, som med varm hand överlämnas av enskilda dess medlemmar, och att det är lyckligt för ett land, att det blir vanligt bland dess rika män att donationer överlämnas för allmännyttiga ändamål. Jag tror, att man här inom kammaren och riksdagen gör klokt i att skjuta denna synpunkt främst.

Herr Lundström i Göteborg: Herr talman, mina herrar! Den sista talaren har redan påpekat hurusom här endast är fråga om en donation, som lämnas under vissa villkor och där den mottagande parten har att bestämma, huruvida parten i fråga vill godkänna dessa villkor eller icke och sålunda mottaga donationen eller icke.

Men när en ärad talare på skånebanken, herr Rydén, ville ställa problemet så, att man genom att lämna en donation till svenska riksdagen med vissa villkor skulle försöka föreskriva Sveriges riksdag, hur den i ett visst fall bör handla — och det var för resten ungefär samma tanke som genomgick även den förste talarens anförande i denna debatt — och när herr Rydén då rent av förklarade, att man härigenom har kommit in på det — han förklarade sig själv önska använda ordet »oför-synta» — tillvägagångendet, att enskilda personer och enskilda korporationer utanför riksdagen söka öva påtryckning på svenska riksdagen, då får jag verkligen säga, att jag blev något häpen över att ens från det hållet höra dessa ord använda. Ja, jag skulle nästan vilja använda samma ord som herr Rydén om hans eget yttrande, då man tänker på hurusom just det parti han tillhör, upprepade gånger försökt att genom utomstående enskilda korporationer eller församlingar öva den mest oerhörda påtryckning på svenska riksdagen. Det är dock icke mer än 12 år sedan just den sammanslutning han tillhör, icke blott organiserade storstrejk i Stockholm utan rent av lät höra hotelser angående belysningens indragande i riksdagshuset med mera, för såvitt icke riksdagen ville fatta ett beslut i enlighet med vad dessa herrar dikterade. Detta förefaller mig verkligen ha varit ett försök av utomstående att öva påtryckning på svenska riksdagens fria beslutanderätt. Jag vet inte, om det *nu* står flera bakom

den institutionen än bakom pansarbåtsföreningen, men då stod sannerligen inte några 125,000 till 130,000 inskrivna i den församlingen. Det förefaller mig därför, som om herr Rydén kunde ha använt något mindre starka ord, då det är fråga om en enskild sammanslutning, som kommer, icke med hotfulla krav utan med en av varmaste fosterlandskärlek dikterad gåva.

*Remiss av
propositio-
nerna nr 153
och 156.
(Forts.)*

Herr Branting: Herr talman, mina herrar! Det försvar, som här presterats från olika talare för den proposition, som nu skall remitteras, har huvudsakligen varit ett försvar för pansarbåtsföreningens rätt att ställa upp villkor vid erbjudandet av dessa betydande penningmedel. Det är nog inte något tvivel om, att den förening, som här framträtt, har, som herr Herlitz utvecklade, i sinna stadgar vissa direktiv givna, som måste vara bindande för dess handlingssätt. Det kan också fullkomligt förstås, att den har följt dessa direktiv, som äro givna i stadgarna, alltså sökt efter sin uppfattning stärka pansarbåtsförsvaret och därför kommit med sin anmodan till regeringen.

Men här börjar sedan den mera ömtåliga delen av frågan, när regeringen lägger fram detta och gör detta förslag till sitt. Det är då klart, att den påverkan, som föreningen har övat på regeringen, den skall sedan gå vidare in på riksdagen, ifrån regeringen till riksdagen. Man skall nu söka framhålla att, som herr Hildebrand nyss uttryckte det, det kommit till ett nytt »sakligt» skäl — att här finnes penningar, som hjälpa till att bära bördan. Det är där det börjar på att bli mera tvivelaktigt huruvida det är lämpliga vägar, som man kommit in på.

Men i alla fall det må vara rätt begripligt från deras sida, som nu en gång ha förälskat sig i F-båten, att de driva den framåt så långt som de gjort. Men herrarna må också då förstå, att vi å vår sida, där man aldrig någonsin böjt knä för F-båtsprogrammet, kunde finna oss i och stillatigande åse att riksdagen mottog den första gåvan, just *därför*, att därvid så uttryckligt tillkännagavs, både ifrån pansarbåtsföreningen, såsom redan erinrats, men framför allt ifrån regeringens sida, att detta *icke* skulle förbinda till någonting beträffande den kommande fortsättningen på flottbygget. Men då må man ock nu kunna förstå, att vi från vår sida nu måste betona, att vi inte på minsta sätt kunna anse oss vara bundna av detta utan ha rättighet att fullständigt, alldeles som om denna gåva icke existerade, pröva denna sak. När vi nu stå på den ståndpunkten att vi inte tro, att det skulle vara gagneligt för vårt folk, om vi genom en generositet anbragt i ett visst ögonblick, skulle drivas in på kostnader, som skulle bliva högst betydande, ja större än vad värdet av ökningen skulle motsvara, och om vi över huvud taget skulle drivas in på ett flottprogram, som inte står i överensstämmelse med vår bärkraft och inte står i överensstämmelse med vad som efter vår uppfattning vore den bästa

Remiss av
propositionerna
nr 153
och 156.
(Forts.)

användningen av de medel, som kunna avses för flottan, då ha vi väl rättighet att fullständigt protestera, då ha vi väl rättighet att vända oss *emot* detta regeringsförslag! Och likaväl som vi vid den allmänna remissdebatten kunde kritisera hela F-båtspolitiken från regeringens sida, likaväl ha vi nu rättighet att vid denna remiss säga kritiserande, att vi *vilja icke*, att vi skola komma fram till F-båten ens på denna väg, som nu är ifrågasatt.

Här talar man nu om och driver å ena sidan den satsen att här inte alls är fråga om något annat, än, som herr Herlitz sade, en *petition*, som framlägges, och som riksdagen har sin fulla rättighet att avslå och sålunda pröva denna fråga som om gåvan inte funnes. Men å andra sidan kan man omöjligen förneka, att nog är man ett gott stycke inne på den *påtryckningsväg*, varom också talats, när man pekar på gåvan såsom ett av de sakska, som skulle förmå riksdagen att eventuellt taga denna F-båt, mot vilken man annars ställer sig just på sakliga skäl ganska betänksam.

Och realiteten, som man inte kan få undan, och som folket ute i landet till fullo kommer att förstå, det är i alla fall, att först har man genom den gåva, som gavs, lyckats förmå regering och riksdag att mottaga *en* F-båt under uttryckligt be-
dyrande att vägarna till fri prövning stodo fullständigt öppna och så blir nu nästa steg att man kommer med kapitalet i handen och säger: här finnas medel, ifall ni vill fortsätta och göra det efter vår uppfattning bästa; när vi nu fått *en* F-båt så skola vi väl skaffa tre till så att det blir en division på fyra till att börja med. För folket, som härvidlag måste bli den ytterst prövande gent *emot* både pansarbåtsföreningens och regeringens och riksdagens åtgärder i denna sak, för folkets uppfattning måste detta ställa sig på det sättet, att det gick visserligen inte att gent *emot* svenska folkets i val uttryckta vilja direkt pressa fram en minoritets uppfattning, att F-båten måste vi ha — men det gick på en ömväg med anlitan-
de av kapitalets makt. Man kom med skänker och gåvor och då gick det att tubba riksdagens majoritets mening så pass långt, att den lät udda vara jämnt och lät den där F-båtsflottan komma fram. Det blir en påtryckning, det kan man inte komma ifrån, när det heter: om vi få vår vilja fram, om F-båten blir beviljad, *då* finnas dessa medel, hopsamlade väsentligen från de kapitalstarka klasserna. Då blir det en ytterligare bekräftelse för menige man på den gamla bittra erfarenheten, att när allt kommer omkring, hur vi votera, huru vi styra och ställa och försöka lyssna till vallöften som givas, är det ändå de till sist, som ha pengarna i sin hand, som bestämma hur det blir i Sveriges land. Denna känsla har trängt fram och ytterligare befastats genom det som skett i och med att regeringen ställt sig som den gjort till pansarbåtsföreningens gåva. Jag tror inte det är hälsosamt och gagneligt i längden och kanhända, att den känslans be-

fästande rent av är till mycket större skada än vad de miljoner kuzna vara värda, som nu bjudas.

*Remiss av
propositio-
nerna nr 153
och 156.*

(Forts.)

Herr Herlitz: Herr talman! Jag begärde ordet under början av herr Brantings anförande för att understryka vad han sade. Det syntes mig, att han i början angav sakernas läge på det mest korrekta sätt, när han sade, att de, som från början ställt sig tvivlande mot pansarbåtsföreningens erbjudande, nu vore fullständigt obundna, och att de vid sin prövning icke äro på något sätt bundna av det beslut, som fattades 1912. — Det gäller icke blott om den meningsriktning han företräder, utan om hela denna kammare, om riksdagen i dess helhet. Han har talat om den påtryckning, som pansarbåtsföreningen har utövat på regeringen, en påtryckning, som regeringen sedermera skulle låta gå vidare till riksdagen. Jag är övertygad om, att om regeringen icke utan pansarbåtsföreningens ingripande hade varit av den åsikten, att pansarbåtsbyggandet borde bedrivas i den takt, som vårt erbjudande förutsätter, regeringen icke skulle ha föreslagit riksdagen att antaga gåvan. Jag föreställer mig, att regeringens förslag därutinnan beror på, att regeringen för sin del avser den takten vara den riktiga.

Jag vill vidare säga, att vi aldrig föreställt oss, att riksdagens andra kammare eller riksdagen i dess helhet skulle resonera som så, att vi skola för att få dessa 3 miljoner kronor bygga en båt, som vi — såsom herr Branting yttrade — av sakskäl motsatt oss. Jag vill tvärtom hoppas att, om det skulle bli riksdagens mening, att den typ, om vilken det är fråga, är olämplig, vårt anbud skall ratas. Endast om riksdagen säger, att denna båt är lämplig, och eftersom den högre kostnaden bestrides från annat håll, kan det försvaras, att staten betalar den, endast då skall vårt anbud antagas.

Jag skall be att få upprepa vad jag en gång sagt på pansarbåtsföreningens vägnar: att vi aldrig tänkt så lågt om Sveriges riksdag, att vi trots, att Sveriges riksdag skulle låta sina beslut kommenderas av penningesummor, större eller mindre.

Herr J es p e r s o n: Herr talman! Då herr Edén berörde det betänkande försvarskommittén 1910 avgav och sade, att pansarbåtsföreningen nu vill uppställa villkor, som gå utöver vad denna kommitté föreslog för perioden till och med 1919, så skall jag be att få fråga, om ändå icke herr Edén anser, att tiden är något annorlunda, att de politiska förhållandena äro något annorlunda nu mot vad de voro, när denna kommitté avgav sitt betänkande. Jag tror, att alla i denna kammare äro övertygade om, att det utrikespolitiska läget är annorlunda nu än vad det var då, och det kan väl i någon mån åtminstone berättiga till, att man vill driva fram byggnadsfarten något mer än vad kommittén då föreslog.

Jag skall vidare be att få erinra om, att den enda fackman

Andra kammarens protokoll vid senare riksdagen 1914. Nr 27. 2

Remiss av
propositionerna
nr 153
och 156.
(Forts.)

i denna kommitté som förordade en billigare pansarbåtstyp än F-typen, amiral Sidner, gjorde detta på skäl, att den pansarbåtstypen var för oss för dyr att bygga. När nu pansarbåtsföreningen lämnar medel till att täcka skillnaden mellan en billigare typ och pansarbåtstypen Sverige, anser jag, att det är fullgoda skäl för pansarbåtsföreningen att komma med sitt erbjudande.

Då herr Rydén talade om en pansarbåtstyp av vida mindre slag, menade han väl icke, att pansarbåtar av denna typ i förhållande till försvarskraften kunna bli billigare i underhållskostnader än t. ex. pansarbåtar av typen Sverige.

Jag anser därför, att pansarbåtsföreningen varit i sin fulla rätt, då den velat vid överlämnandet av en gåva framställa vissa villkor, om den för sin del funnit, att dessa villkor skola vara till fromma för landets trygghet.

Herr Rydén: Herr Jesperson måste ha sitt huvud för sig, ty hur man kan räkna ut, att en liten båt blir dyrare i underhållskostnader än en stor det förstår jag icke; jag har ej sett några kalkyler i det avseendet och kan icke bedöma det, men det förefaller otroligt.

Jag vill begagna tillfället att rikta några ord till min ärade vän på Göteborgsbanken. Jag kan nämligen icke underlåta att säga litet med anledning av hans jämförelse mellan 1902 och detta anbud. År 1902 gällde det den allmänna rösträttens införande. I Sveriges riksdag satt som representant för den svenska arbetareklassen endast en man, Hjalmar Branting; det parti, som herr Lundström tillhör och lovprisar, satt år efter år och förhöll den stora massan av detta lands befolkning den enklaste medborgerliga rätt, som grannfolken och som civiliserade folk i allmänhet i Europa sen långt tillbaka erhållit. Herr Lundströms parti förhöll här land och folk en lösning genom sin speciella representation i första kammaren, allting tedde sig nästan fullkomligt tröstlöst, och landet höll på att splittras fullständigt i inbördes strider genom att vissa klasser satts tillbaka av herr Lundströms parti. När man nu vill jämföra det krav, som framlades av ett folk, som stod utan medborgerlig rätt, som stod utan möjlighet att inom riksdagen med styrka framföra sina rättmätiga krav och som följaktligen hänvisades till opinionsyttringar *utom* riksdagens väggar, när man, säger jag, vill jämföra kraven från det rösträttslösa folket med den gåva av 3 miljoner kronor, som kommer från övervägande överklass, vilken erlagt största delen av densamma, och har alla möjliga vägar att göra sitt inflytande gällande, och förknippar denna gåva med villkoret, att här skall riksdagen fatta beslut om att bygga en pansarbåt detta år, en nästa och en året därpå, så ställer man saker och ting fullkomligt på huvudet.

Jag vet icke, om herr Lundström och hans parti känna något, som förr i världen hade kurs i detta land, nämligen att även den som var fattig var för stolt att taga emot vissa skänker,

som kommo under förödmjukande former. Det är något av detta jag tycker vi litet var borde känna när pansarbåtsföreningen kommer med sina penningar och söker föreskriva riksdagen villkor. Hellre voterar jag avslag och bidrager i min ringa mån som skattedragare till landets försvar och dess ordnande efter *sakliga* grunder än jag är med om att votera bifall till emottagandet av den gåva, som avser att föreskriva villkor om försvarets ordnande på ett sätt, som en grupp utanför riksdagen finner för gott bestämma.

*Remiss av
propositionerna nr 153
och 156.
(Forts.)*

Herr Andersson i Skivarp: Herr talman, mina herrar! Den siste ärade talaren nämnde, att om nu riksdagen skulle taga emot denna pansarbåtsföreningens gåva, skulle svenska riksdagens heder vara kränkt. Nej, mina herrar, det kan jag icke fatta, då är den det redan många gånger förut, det är redan tydligt påvisat. Många gånger hava donatorer fäst villkor, när de gjort donationer till statsverket. Även då skulle man ju ha trätt riksdagens heder för när — men det är något jag aldrig hört talas om.

Varför skola vi nu ge oss in på hela denna historia om pansarbåtstyper och allt detta. Frågan gäller nu, om vi skola försöka såvitt möjligt stärka vårt försvar. Det är erkänt för länge sedan, att det är nödvändigt. Här har en förening av enskilda personer sammanslutit sig och donerat så väsentliga belopp, som det här gäller, och då tycker jag verkligen, att Sveriges folk borde vara den föreningen tacksamt i stället för att söka komma den till livs på alla sät. Jag kan icke uttrycka mig som jag vill mot dessa personer, som försöka komma denna förening till livs, därför att den vill skänka medel till Sveriges försvar, som i detta ögonblick är i så stort behov därav.

Jag kan tillägga att, när den siste talaren vill klandra herr Jespersons räknesätt, så kan ju herr Jesperson själv svara därpå, men om den siste talaren hörde, vad herr Jesperson sade, nämligen att underhållet blir relativt dyrare å en mindre båt än å en större, så är han väl så hemma i sakerna att han fattar det.

I stället för att klandra vill jag uttala min tacksamhet till pansarbåtsföreningen för vad den gjort.

Herr Lundström i Göteborg: Herr talman! Jag vill icke förlänga debatten med att något vidare ingå på den historiska skildring, som herr Rydén avgav av 1902 års händelser, liksom jag icke heller vill ingå på den nästan sentimentala teckning han på slutet gjorde av den olika hedersuppfattning, som enligt hans påstående föreligga på det ena och på det andra hållet.

Men när herr Rydén säger, att förhållandena icke äro jämförliga, det som han drog fram och det jag drog fram, i det att det år 1902 gällde den allmänna rösträtten, då vill jag säga, att kanske även för mig dessa saker icke synas fullt jämförbara. År 1902 gällde det den allmänna rösträtten, 1914 gäller det — en tanke som ligger under detta erbjudande — att så pass påskynda

Remiss av
proposition-
erna nr 153
och 156.
(Forts.)

våra rustningar, att vi, då stunden snart kan komma, skola stå färdiga. Då gällde det den allmänna rösträtten, nu gäller det kanske Sveriges framtid.

Vidare anfördes ej. Kammaren beslöt hänvisa ifrågavarande två propositioner till särskilda utskottet nr 1; och skulle till utskottet jämväl överlämnas de i anledning av desamma inom kammaren nu avgivna yttranden.

§ 4.

Härpå remitterades:

till särskilda utskottet nr 1 propositionen nr 150, angående försäljning av förutvarande Västgöta-Dals regementes mötesplats Grunnebohed; och

till statsutskottet propositionen nr 155, angående anordnande av en statens vårdanstalt för alkoholister.

§ 5.

Herr *Herlitz* å kammarens bord liggande motion, nr 226, som nu föredrogs, hänvisades till särskilda utskottet nr 2.

§ 6.

Vidare föredrogs, men blevo ånyo bordlagda konstitutionsutskottets utlåtande nr 5, statsutskottets utlåtanden nr 14 och 15, bevillningsutskottets betänkande nr 8 samt bankoutskottets utlåtanden nr 6 och 7.

§ 7.

Interpellation.

Ordet lämnades härefter på begäran till

Herr *Widlund* som yttrade: Under den valrörelse, som föregick valen till den nuvarande andra kammaren, inträffade, enligt meddelande i pressen på åtskilliga håll att lokaler, som uppförts med allmänna medel och för allmänna ändamål, upplåtits för politiska möten åt såväl det konservativa som det liberala partiet — men samtidigt förvägrats det socialdemokratiska. Jag skall icke alls ens i förbigående söka nämna vad som i det avseendet inträffat inom landet i sin helhet, utan uteslutande hålla mig till min egen valkrets. I allmänhet ha här kommunal- och skolsalar icke upplåtits åt arbetarepartiet, men väl åt de två andra partierna. Länets lantmannaskola i Tenhult, vars lokaler beagnades under valrörelsen av såväl högermän som liberaler, var och förblev stängd för socialdemokraterna. Sedan skolans föreståndare avslagit en framställning från arbetarepartiet utan annan motivering än att densamma icke kunde bifällas, emedan den kom från socialdemokratiskt håll, gjordes en förfrågan i

samma syfte hos landshövdingen i länet, vilken är ordförande i skolans styrelse, men även detta försök ledde till samma negativa resultat. *Interpellation.*
(Forts.)

Vad jag emellertid här särskilt vill fästa uppmärksamheten på, icke minst därför att det i staden och orten väckt ett mycket stort uppseende, är att rektor vid allmänna läroverket i Jönköping upprepade gånger ställt högtidssalen, den s. k. Brahesalen, i den nya läroverksbyggnaden till förfogande åt högern och den borgerliga vänstern, men bestämt och med en rent av kränkande motivering vägrat att upplåta densamma för ett av Jönköpings arbetarekommun anordnat valmöte den 11 mars, vid vilken tidpunkt Brahesalen redan upplåtits åt tvänne talare från högern och åt en liberal föredragshållare.

Ordföranden för Jönköpings arbetarekommun hade framfört en skriftlig begäran hos rektor Gustaf Lené om upplåtande av Brahesalen för ett politiskt möte. Som tilltänkta föredragshållare nämndes uti ansökan redaktör Hj. Branting eller friherre E. Palmstierna. Det svar rektor Lené lämnade var av följande lydelse:

»Till svar å nyss mottagna skrivelsen får jag meddela, att då jag med hänsyn till vissa tendenser som på senaste tid kommit till synes inom det socialdemokratiska partiet icke anser mig äga någon garanti för att ett möte, anordnat av ifrågavarande organisation skulle förlöpa med den sans och värdighet, som synes mig ovillkorligen böra krävas av högtidssalen i ett statens läroverk, jag icke finner skäligen tillmötesgå den av Eder gjorda framställningen.

Jönköping den 11 mars 1914.

Gustaf Lené,

rektor.»

Då det uppgavs, att den egentliga anledningen till att läroverkssalen förvägrades arbetarekommunen, skulle vara farhågor för skarpa konstitutionella uttalanden, gjordes en ny framställning, denna gång avseende föredrag över ämnet »Sveriges försvar». Även denna framställning avsågs. Det planerade mötet måste därför, med magistratens medgivande, hållas i vinterkyla på ett av stadens torg, dit en ansenlig åhörarskara på ett par tusen personer samlats, och allt försiggick i mönstergill ordning och »med sans och värdighet» för att nu använda rektor Lenés ord.

Säkerligen för att få ett uttalande från regeringens främste man, huruvida det var med hans gillande som ett av riksdagens tre partier utestängdes från allmänna lokaler, som upplätos åt de två andra partierna, var det som ordföranden i Jönköpings arbetarekommun några dagar före det mötet skulle hållas, avlät följande telegram till hans excellens statsministern:

»Läroverket i Jönköping, som upplåtits för medborgare tillhörande de två andra partierna, har utan rimliga skäl

Interpellation.
(Forts.)

vägrats socialdemokratiska medborgare för föredrag av riksdagsman friherre Palmstierna 22 dennes. Är det med eders excellens vilja och vetskap regeringens anhängare förhindra arbetarepartiet att genom en av sina främsta riksdagsmän i en med allmänna medel uppförd byggnad liksom andra partier redogöra för sina synpunkter i försvarsfrågan? Om så ej är, anhålles vördsamt att eders excellens ville anmoda rektor Lené bevilja Palmstiernas försvarsföredrag i läroverket. Skulle läroverket förvägras, måste söndagens möte hållas i vinterkyla på öppen plats i staden. Vördsam anhållan om telegrafsvär.»

På detta telegram svarade hans excellens statsministern påföljande dag sålunda:

»Statsministern låter meddela att han saknar all kännedom om relaterade förhållandet och all laglig befogenhet att ingripa.

Enligt uppdrag
t. f. kanslisekreterare
Wijnblad.»

Att ifrågavarande förhållande var hans excellens obekant innan det nyss upplästa telegrammet nådde honom, är givetvis fullkomligt riktigt, men man kan ha rätt att fråga om hans excellens statsministern ej under loppet av tjugufyra timmar med de möjligheter som stå särskilt en man i hans ställning till förfogande, kunnat förskaffa sig full klarhet uti vad saken gällde. Telegrammets avsändare kunde naturligtvis icke avse att hans excellens statsministern skulle överskrida sin lagliga befogenhet. Men det förefaller dock, som om hans excellens, då han i det läge frågan låg, var förhindrad att direkt ingripa mot rektor Lené, kunde antingen i telegramsvaret eller på sätt, som möjligen varit lämpligare, givit uttryck åt, att han för egen del ogillade rektor Lenés handlingssätt, vilket skulle varit i hög grad ägnat att verka lugnande i den bittra och upprörda situation som framkallats.

Jag skall inte ingå i ett närmare bemötande av rektor Lenés i skrivelsen av den 11 mars anförda skäl att förhindra de socialdemokratiska valmännen i Jönköping att i Brahesalen i anslutning till förestående andrakammarval framlägga sina synpunkter på försvarsfrågan. Blott några korta påpekanden. Rektor Lené synes hysa den uppfattningen, att det socialdemokratiska partiet icke är alldeles likvärdigt med de andra partierna, och därför av en stats ämbetsman kan behandlas på annat sätt än de båda andra. Rektor Lené är så övertygad därom, att han såsom förvaltare av en offentlig byggnad dristar sig att vägra upplåta denna åt medborgare, som fått bidra till de medel, med vilka den nyligen uppförts. Vad som i övrigt kan sägas om ett dylikt tilltag, icke synes det vittna om någon högre grad av rättskänsla. Det vittnar knappast heller om blick för politiska realiteter.

Ej heller synes rektor Lenés metod att främja högerns intressen vittna om något större mått av klokhet; förargelsen över rektor Lenés uppenbara partiskhet sträckte sig till och med in i högervalmännens kretsar. Interpellation.
(Forts.)

I anledning av rektor Lenés ord om »vissa tendenser som på senaste tid kommit till synes inom det socialdemokratiska partiet», bör möjligen upplysas att härmed icke särskilt åsyftas och icke kan särskilt åsyftas förhållanden, som skulle vara till finnandes inom arbetarepartiet i Jönköping; rektor Lené åsyftar helt säkert med detta uttryck det socialdemokratiska partiet i sin helhet.

Det är ett skäl, som framför andra talar för att sådana händelser, som dem jag här berört icke bör lämnas obeaktade: Spänningen mellan samhällsklasserna är på grund av ekonomiska motsättningar stor nog utan att den bör ytterligare tillspetsas genom tilltag av den art, rektor Lené låtit komma sig till last. Jag anhåller därför, herr talman, om kammarens tillåtelse att till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få framställa följande frågor:

1) Är det herr statsrådet bekant att under den senaste valrörelsen, lokaler, uppförda och underhållna av allmänna medel, i stor utsträckning förvägrats de socialdemokratiska talarna?

2) Anser herr statsrådet det vara lämpligt, att personer, som disponera allmänna, till ecklesiastikstaten hörande lokaler, upplåta dessa endast för medborgare tillhörande de borgerliga partierna, men förvägra medborgare med socialdemokratisk åskådning denna rätt?

3) Är herr statsrådet villigt att med hänsyn till såväl ovan relaterade fall som ock med tanke på huru liknande företeelser ständigt upprepas och detta särskilt under valtider, söka rättelse i det godtyckliga och orättvist verkande sätt, varpå till undervisningsväsendet hörande lokaler få disponeras i och för politiska föredrag?

Ifrågavarande anhållan bordlades.

§ 8.

Anmälades och godkändes lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 18, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om inskränkning i inmutningsrätten;

nr 19, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 12 kap. 3 och 4 §§ rättegångsbalken samt lag om ändrad lydelse av 11 § i lagen om handräckning för fordrans utfående den 26 april 1907; och

nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag

till lag om ändrad lydelse av 1—5 samt 7—9 §§ i lagen om straffregister den 17 oktober 1900.

§ 9.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 6, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 9 § i lagen om val till riksdagen den 26 maj 1909 och dels en i samma ämne väckt motion;

nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av §§ 18 och 22 regeringsformen; och

nr 8, i anledning av väckt motion om ändring av § 18 i lagen om val till riksdagen; samt

statsutskottets utlåtande, nr 16, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående vissa utgifter för kapitalökning i avseende å post- och telegrafverken samt statens järnvägar jämte i ämnet väckta motioner.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

§ 11.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Beckman</i>	under 4 dagar fr. o. m. den 1 juli,
» <i>Hamrin</i>	» den 1 juli,
» <i>Andersson i Grimbo</i>	» 2 dagar fr. o. m. den 1 »
» <i>Uddenberg</i>	» den 1 juli,
» <i>Odqvist</i>	» 3 dagar fr. o. m. den 1 »

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5,12 e. m.

In fidem
Per Cronvall.